

Leger på lager

Ingeniører som kjører drosje. Leger som jobber på lager. Jurister som gjør rent. Historiene om godt utdannede innvandrere i yrker de er overkvalifisert for, er mange. Nye data bekrefter at overkvalifisering rammer innvandrere i større grad enn gjennomsnittsnordmannen, også innvandrere som har sin utdanning fra Norge.

Dårlig samsvar mellom jobb og utdanning er negativt på mange måter. Samfunnsøkonomisk er det ikke bra for Norge om landets menneskelige ressurser ikke utnyttes til fulle. Og for en arbeidstaker vil overkvalifisering ofte henge sammen med lavere lønn enn en ellers ville hatt, frustrasjoner over jobben og en dårligere karriereutvikling. Blant annet.

Det er lett å argumentere for at folk bør ha arbeid som passer til deres kvalifikasjoner. Det er vanskeligere å måle hvor utbredt overkvalifisering er. Først og fremst skyldes dette at vi i Norge har lite informasjon om utdanningen innvandrerne har med seg når de kommer til landet. Vi har ikke noe system for løpende å registrere slike data. Vi vet imidlertid hvem som setter seg på skolebenken i Norge, og hva de studerer. De som ikke tar utdanning, og som heller ikke henvender seg til myndighetene for å få dokumentert og godkjent eventuell tidligere utdanning, eller de som ikke får den godkjent, vet vi lite om. De havner ikke i noe register.

For å tette hullene i registrene, har SSB gjort spørreundersøkelser blant innvandrere som vi mangler utdanningsopplysninger om, i tilknytning til de to foregående folketellingene. Den siste av slike spørreundersøkelser ble gjennomført i 1999, derfor har vi lite utdanningsinformasjon om de mange som har kommet til landet etter dette. SSB planlegger å gjennomføre en ny undersøkelse i forbindelse med folketellingen i 2011-

Ut fra den nylig publiserte levekårsundersøkelsen blant innvandrere (Blom og Henriksen 2008) kan vi si mer om innvandrernes utdanning (se tekstboks om undersøkelsen, som forkortes til LKI). Vi spurte innvandrere og etterkommere blant annet om utdanningsnivå og om hvilken type yrke de som var i jobb, hadde. På dette grunnlaget er vi nå nærmere svaret på det viktige spørsmålet: Er godt utdannede innvandrere i større grad overkvalifisert for sine jobber enn andre?

Utdannet, men uten jobb

Det er trolig verre å ha høy utdanning uten verken å være i jobb eller studere, enn å være overkvalifisert for jobben sin. Og dette er langt mer utbredt blant innvandrere enn i hele befolkningen (tabell 1). 19 prosent av innvandrerne som sier de har høyere utdanning, er uten jobb, og de går heller ikke på skole, mens 7 prosent studerer. I befolkningen i alt gjaldt det samme henholdsvis 8 og 4 prosent av de høyt utdannede i 2003.

Resultatene for hele befolkningen, som er hentet fra Levekårsundersøkelsen 2003, er vektet, slik at den har samme fordeling på bosted, kjønn og alder som innvandrerne (de ti nasjonalitetene samlet). Det er derfor ikke relevant å forklare eventuelle forskjeller mellom innvandrerne og befolkningen ved forskjeller i kjønns-, alders- eller bostedsfordeling.

Kristin Henriksen

Et samlet begrep

I denne artikkelen innlemmes barn av innvandrere (etterkommere) i gruppen «**innvandrere**». Det korrekte ville være å bruke betegnelsen «"innvandrere og etterkommere» eller «innvandrerbefolkningen».

Kristin Henriksen er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk.

Kristin Henriksen har i over to år jobbet med innvandrings- og integreringsstatistikk i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. Hun er medredaktør for rapporten Levekår blant innvandrere i Norge 2005-2006. Fra 15. juni er hun seniorrådgiver i IMDi (Integrerings- og mangfoldsdirektoratet). (khe@ssb.no)

Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005-2006 (LKI)

I levekårsundersøkelsen blant innvandrere ble **3 053 innvandrere og etterkommere** fra **ti utvalgte land** intervjuet: Bosnia-Hercegovina, Serbia og Montenegro, Tyrkia, Irak, Iran, Pakistan, Sri Lanka, Vietnam, Somalia og Chile. Innvandrerne måtte ha bodd **i Norge i minst to år** for å komme med i utvalget. Tilsvarende undersøkelser er gjennomført i 1983 og 1996.

Tema er bolig og boforhold, arbeid og arbeidsmiljø, utdanning og språk, religion, familie og bakgrunn fra opprinnelseslandet, økonomi, helse, sosial kontakt, vold og utrygghet, organisasjoner, medievane og fritid, statsborgerskap, religion, eiendom i utlandet og opplevd diskriminering. Resultatene er publisert i Blom og Henriksen 2008, og SSB vil presentere flere analyser om innvandrerne senere i 2008 og 2009. **I tillegg** er det gjort en **levlekårsundersøkelse blant ungdom** med bakgrunn fra **Tyrkia, Vietnam og Pakistan**, som kom ut i april. Den kan du lese mer om i Løwe 2008.

I alle intervjuundersøkelser knyttes det en viss usikkerhet til svarene. Dette **usikkerhetsmomentet** gjelder yrkesopplysningene for befolkningen i alt, hentet fra levekårsundersøkelsene i 2003, i tillegg til utdanningsopplysningene om innvandrerne, som er fra LKI. Utdanningsopplysningene for hele befolkningen er mer sikre, fordi de hentes fra registrene (høsten 2003). Registrene samler opplysninger om avlagte eksamener fra utdanningsinstitusjoner.

Overkvalifisert, eller mangler realkompetanse?

Vi tar utgangspunkt i at en person er overkvalifisert dersom han eller hun har et yrke som krever kortere utdanning enn personen har. For eksempel vil dette gjelde de som oppgir å ha høyere utdanning fra høgskole eller universitet, men som arbeider i yrker hvor slik utdanning ikke kreves. Ifølge Standard for yrkesgruppering er høyere utdanning eller tilsvarende kompetanse vanligvis nødvendig i akademiske yrker og høgskoleyrker. Her inkluderer vi i tillegg lederyrker.

Tabell 1. Sysselsetting og deltakelse i utdanning blantbefolkningen i alt og innvandrere, etter utdanningsnivå. Prosent

	Befolkningen i alt i 2003		Innvandrere i 2005-2006	
	I alt	Høyere utdanning	I alt	Høyere utdanning
I alt	100	100	100	100
Sysselet og ikke i utdanning	69	84	48	60
Sysselet og i utdanning	6	5	7	9
Ikke sysselet og ikke i utdanning	15	8	28	19
Ikke sysselet, men i utdanning	11	4	12	7
Vet ikke	-	-	5	5
Antall personer (N)	3 489	987	3 048	792

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005-2006 og Levekårsundersøkelsen, tverrsnitt 2003, Statistisk sentralbyrå.

Den enkle definisjonen som vi opererer med, kan bestrides og diskuteres. Det er mange jobber som krever mer kompetanse enn den formelle utdanningen som er vanlig i yrket. Norskferdigheter, eller mangel på norskferdigheter, er særlig relevant å ta med i regnestykket. I mange yrker som krever høyere utdanning, stilles det krav til god skriftlig og muntlig norsk. Mange høyt utdannede innvandrere, særlig de med kort botid i Norge, vil derfor ikke kunne ha de samme forventningene om å finne en matchende jobb som norskfødte.

Dessuten opererer vi med nokså grove kategorier. Vi kan ikke gi tall for de enkelte landene, til det er det for få høyt utdannede i hver gruppe. Det er heller ikke mulig å se «innenfor» gruppen av høyt utdannede og sysselsatte innvandrere, for eksempel ved å skille mellom dem som har kortere og høyere utdanning. Til det blir tallene for små. Vi plasserer derfor alle som har fullført mer enn videregående skole i samme båt, og grupperer mange yrker sammen. En innvandrer som har fullført en toårig utdanning ved en høyskole, og arbeider på kontor eller med salg, vil imidlertid være mindre overkvalifisert enn en utdannet lege som arbeider som drosjesjåfør, men dette kommer ikke fram på grunn av vår kategorisering.

I intervjuet ble ikke innvandrerne spurt om hva slags utdanning de har, bare om lengden på deres høyeste fullførte utdanning. Derfor får vi ikke sagt noe om hvorvidt leger virkelig praktiserer medisin, eller om lærere underviser i skolen. En lege som befinner seg bak et kateter i barneskolen, vil med andre ord ikke defineres som overkvalifisert.

For en mer inngående diskusjon av overkvalifisering blant innvandrere, se Villund 2008 (kommende), der man på grunnlag av registerdata for hele befolkningen ser på ulike grader av overkvalifisering.

Flere i yrker uten krav til utdanning

At innvandrere arbeider i andre yrker enn befolkningen i alt, vet vi allerede. De er underrepresentert i lederyrker, akademiske yrker eller høyskoleyrker og overrepresentert i yrker uten krav til utdanning.

Hva er et «yrke»?

Yrke beskriver arbeidsoppgaver, og yrkesgruppering vil si at en grupperer **ensartede arbeidsoppgaver**. Yrke skiller seg fra næring, som beskriver virksomheten til hele bedriften. For mer informasjon, se SSBs standard for yrkesklassifisering: http://www.ssb.no/emner/06/01/nos_c521/nos_c521.pdf.

Såkalte **«yrker uten krav til utdanning»** er en sammensatt gruppe yrker, men har til felles enkle og rutinepregede oppgaver, som hovedsaklig krever bruk av håndredskap og fysisk innsats. Eksempler er renholdere, kjøkkenassistenter, bud og sjauere.

Det vi her kaller **mellomyrker**, krever kompetanse som tilsvarer videregående skole. Eksempler er kontoryrker, butikkmedarbeidere, hjelpepleiere, håndverkere, produksjonsmedarbeidere og sjåførere.

Akademiske yrker krever utdanning fra universitet, høyskole av minimum fire års varighet eller tilsvarende kompetanse. Eksempler på akademiske yrker er forskere og professorer, leger og advokater.

Høyskoleyrker krever normalt 1-3 års utdanning utover videregående skole, og her kan nevnes yrker som sykepleiere, grunnskolelærere og mange offentlige funksjonærer.

I **lederyrker** inngår politisk arbeid samt administrativ ledelse i offentlig og privat sektor. I mange tilfeller vil det kreve spesiell fagkompetanse, i tillegg til det rent administrative og personalfaglige. Yrkesstandard oppgir ikke et bestemt kompetansenivå for lederyrker, fordi det varierer svært i ulike bransjer. Det er naturlig å anta at de som jobber i lederyrker, ikke føler seg overkvalifisert selv om utdanningen ikke alltid er relevant for arbeidsoppgavene.

Innvandrerbefolkningen

Innvandrerbefolkningen består av personer med to utenlandsfødte foreldre: innvandrere som har **kommet til Norge**, og personer **født i Norge med to foreldre født i utlandet**, også kalt **etterkommere**. Her omtales denne gruppen for enkelthets skyld som innvandrere.

I LKI var **9 prosent av de intervjuede etterkommere**, og de utgjorde den største andelen i gruppen fra Pakistan (30 prosent), Vietnam (14 prosent), Tyrkia og Chile (begge 8 prosent).

Landbakgrunn er eget, eventuelt foreldres, utenlandske fødeland. Personer uten innvandringsbakgrunn har kun Norge som landbakgrunn. Ikke-vestlige i undersøkelsen er Asia med Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa (tilsvarende tidligere europeiske østblokkland).

Tabell 2. Yrke, etter utdanningsnivå, intervjuede i hele befolkningen i 2003 og innvandrere i 2005-2006. Prosent

	I alt		Grunnskole eller mindre		Videregående utdanning		Høyere utdanning	
	Hele befolkningen	Innvandrere	Hele befolkningen	Innvandrere	Hele befolkningen	Innvandrere	Hele befolkningen	Innvandrere
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100
Uoppgitt	0	6	0	7	0	6	1	5
Lederyrker	9	1	3	1	7	1	14	1
Akademiske yrker	17	6	5	1	7	1	35	16
Høgskoleyrker	24	12	9	3	16	4	38	28
Kontoryrker	7	6	17	5	10	7	2	6
Salgs- og serviceyrker	20	30	26	25	27	38	7	23
Bønder og fiskere	2	0	5	0	2	0	0	0
Håndverkere	10	9	12	9	16	12	1	5
Operatører, sjåførere	8	14	18	22	11	15	2	7
Yrker uten krav til utdanning	3	17	7	27	5	16	0	9
Antall personer (N)	2 560	1 779	186	391	1 464	792	873	571

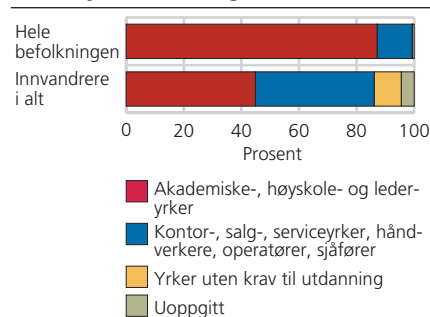
Kilde: Levekårsundersøkelsen, tverrsnitt 2003 og Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005-2006, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Yrkesfordeling blant sysselsatte personer med høyere utdanning, etter kjønn. Intervjuede i hele befolkningen og intervjuede innvandrere. Prosent

	Menn		Kvinner	
	Alle (i 2003)	Innvandrere (i 2005-2006)	Alle (i 2003)	Innvandrere (i 2005-2006)
I alt	100	100	100	100
Uoppgitt	1	5	0	4
Lederyrker	21	1	6	1
Akademiske yrker	39	15	31	17
Høgskoleyrker	28	25	51	33
Kontoryrker	2	7	3	5
Salgs- og serviceyrker	6	18	8	33
Bønder og fiskere	0	0	0	0
Håndverkere	1	7	1	1
Operatører, sjåførere	3	11	0	0
Yrker u/krav til utd.	0	11	0	7
Antall personer (N)	421	349	452	158

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005-2006 og Levekårsundersøkelsen, tverrsnitt 2003, Statistisk sentralbyrå.

Figur 1. Yrkesfordeling blant sysselsatte med høyere utdanning. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005-2006 og Levekårsundersøkelsen, tverrsnitt 2003, Statistisk sentralbyrå.

Er det også slik at høyt utdannende innvandrere i jobb har andre yrker enn høyt utdannede i befolkningen i alt? Tabell 2 og figur 1 viser at dette helt klart er tilfellet. Nær ni av ti i hele befolkningen som er høyt utdannet, har akademiske yrker, høgskole- eller lederyrker. Det samme gjelder bare 45 prosent av innvandrerne. En av ti høyt utdannede i hele befolkningen har det vi kan kalle «mellomyrker», som ikke stiller krav til utdanning utover videregående skole. De jobber på kontor, med salg eller service, eller de er håndverkere, operatører eller sjåførere. Det samme gjelder fire av ti høyt utdannede innvandrere.

I yrker uten krav til utdanning finner du knapt noen i hele befolkningen med høyere utdanning, mot en av ti innvandrere. Her kan du finne legen som jobber på lager, og juristen som gjør rent. Kanskje kan man si at dette ikke er ei veldig stor gruppe. Ni av ti av de høyt utdannede og sysselsatte innvandrerne befinner seg tross alt *ikke* i slike yrker. Det er mer sannsynlig å finne legen eller juristen i yrker som normalt krever videregående utdanning, eller utenfor

arbeidslivet. Men igjen – i forhold til befolkningen i alt er denne typen overkvalifisering mer utbredt blant innvandrere.

Innvandrer mennene i undersøkelsen er i noe større grad overkvalifisert enn innvandrer kvinner (tabell 3). Mens rundt halvparten av de høyt utdannede innvandrer kvinnene som ble intervjuet, var i akademiske yrker, høyskole- eller lederyrker, gjaldt det samme fire av ti menn. I hele befolkningen er det ingen kjønnsforskjell.

Eksamen fra Norge mer verdt?

Har innvandrere som har høyere utdanning fra utlandet, større problemer med å få innpass på arbeidsmarkedet og med å finne seg relevant arbeid enn de som har sittet på skolebenken i Norge? Blant dem SSB har intervjuet, og som sier de har høyere utdanning, er dette helt klart tilfelle. Det er langt mer vanlig blant dem med høyere utdanning fra utlandet verken å være i arbeid eller under studier. Dette gjaldt 27 prosent av disse, mot bare 7 prosent blant dem som har høyere utdanning fra Norge (tabell 4).

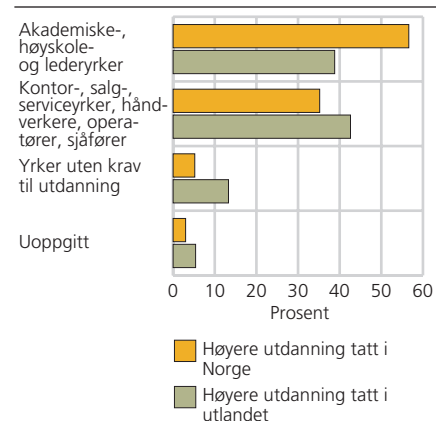
Det er små kjønnsforskjeller her, særlig blant dem som har utdanningen sin fra Norge, mens det blant dem som har utdanningen sin fra utlandet, er noe flere kvinner enn menn som verken er i jobb eller utdanning (30 mot 25 prosent).

Ikke bare kommer innvandrere med norske vitnemål lettere i arbeid, de er også i mindre grad overkvalifisert enn de som har studert i utlandet. Mens 57 prosent av de med høyere utdanning fra Norge har en relevant jobb, gjelder det samme bare 39 prosent av de med utdanning fra utlandet. Men selv om utdanning fra Norge gjør det lettere å finne relevant arbeid, er yrkesfordelingen ganske ulik i denne gruppen sammenlignet med befolkningen i alt med høyere utdanning. Som nevnt ovenfor hadde rundt ni av ti av de høyt utdannede i hele befolkningen relevant arbeid.

Her kan vi ikke ty til forklaringer som manglende papirer eller vansker med godkjenning for å tolke forskjellen i overkvalifisering mellom innvandrere med norske vitnemål og andre med høy utdanning. Dersom en innvandrer

Figur 2. Yrkesfordeling blant sysselsatte innvandrere med høyere utdanning, etter hvor utdanningen er tatt. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005-2006, Statistisk sentralbyrå.

har tatt en høyere utdanning i Norge, kan vi også regne med at norskkunnskapene er relativt gode. Og det er ikke slik at de intervjuede innvandrerne har kortere høyere utdanning fra Norge enn de vi sammenligner med i hele befolkningen. Det er heller ikke relevant å forklare forskjellene ved å vise til at innvandrerne i snitt er yngre enn totalbefolkningen, da denne som nevnt er vektet i forhold til alder, i tillegg til kjønn og bosted, slik at fordelingen er lik som i innvandrertutvalget.

Overkvalifisert ... og hva så?

Innvandrere med høyere utdanning har en tyngre vei inn på arbeidsmarkedet enn andre høyt utdannede. Særlig gjelder det for dem som har utdanningen fra utlandet. Og har den høyt utdannende innvandreren jobb, er det mindre sannsynlig at arbeidet står i stil med kvalifikasjonene. Selv om vi på vårt grunnlag ikke kan si hvor mange leger som jobber på lager, eller jurister som kjører drosje, kan vi si at overkvalifisering er et problem som i større grad

Tabell 4. Er du i inntektsgivende arbeid? Svarfordeling blant innvandrere som har fullført en høyere utdanning. Prosent

	Høyere utdanning tatt i Norge			Høyere utdanning tatt i utlandet		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
I alt	100	100	100	100	100	100
Ja, og ikke i utdanning	62	63	60	58	63	51
Ja, og i utdanning	16	17	16	4	3	6
Nei, og ikke i utdanning	7	7	6	27	25	30
Nei, men i utdanning	11	8	14	5	4	7
Vet ikke	5	5	5	6	6	6
Antall personer (N)	413	231	182	502	311	191

Kilde: Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005-2006, Statistisk sentralbyrå..

rammer innvandrere enn befolkningen i alt. Det vi ikke vet, er i hvor stor grad «overkvalifiseringen» skyldes manglende realkompetanse, som dårlige norskferdigheter.

Det er ikke vanskelig å tenke seg at det å være overkvalifisert kan virke inn på trivselen. I levekårsundersøkelsen er innvandrerne stilt en rekke spørsmål om hvordan de har det privat og på jobben. Blant annet er innvandrerne spurt om hvorvidt de opplever arbeidet som en psykisk påkjenning, og hvilke muligheter de har i jobben til å utnytte de ferdigheter og kunnskaper og den erfaring de har fått gjennom utdanning og arbeid. Det er også mulig å undersøke om de som snakker dårlig norsk, i større grad er overkvalifisert enn de som snakker godt norsk, eller om dette er et problem som rammer flyktninger mer enn arbeidsinnvandrere, eller muslimer i større grad enn andre.

Dette kan åpne for interessante analyser i framtida.

Hvilke yrker har innvandrere?

For mer om hvilke yrker innvandrere har, se Blom og Henriksen 2008 eller Henriksen 2007 samt den jevnlig publiserte registerstatistikken: <http://www.ssb.no/emner/06/01/innvregsys/tab-2007-06-20-12.html>.

Referanser

- Blom og Henriksen (red) (2008): *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*, Rapporter 2008/5, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/rapp_200805/.
- Løwe, Torkild (2008): *Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn, Unge oppvokst i Norge med foreldre fra Pakistan, Tyrkia og Vietnam*, Rapporter 2008/14, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/rapp_200814/.
- Henriksen, Kristin (2007): *Fakta om 18 innvandrergreper i Norge*, Rapporter 2007/29, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/02/rapp_200729/.
- Villund, Ole (2008): *Riktig yrke etter utdanning? En registerbasert undersøkelse om kompetanse og arbeidsoppgaver hos ansatte med innvandrerbakgrunn*, Kommende rapport, Statistisk sentralbyrå.
- Litteratur:**
- Elisabeth Gulløy (2008): *Levekår blant innvandrere 2005-2006*, Dokumentasjonsrapport, Notater 2008/5, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/90/notat_200805/notat_200805.pdf.
- Gunnlaug Daugstad og Benedicte Lie (2004): *Kvalitativ forstudie til levekårsundersøkelse blant ikke-vestlige innvandrere*, Notater 2004/88, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/00/02/notat_200488/notat_200488.pdf.
- Henriksen, Kristin (2006): *Innvandrerkvinnene i Norge. Hvem er de og hvordan går det med dem?* SSB-Magasinet, Statistisk sentralbyrå. <http://www.ssb.no/vis/magasinet/analyse/art-2006-12-04-01.html>.